

Dr. Josip Kranjec.

Životopis.¹⁾

Josip Kranjec (Krainz) se je porodil v župniji in občini Skale blizu Velenj. Rojstni dan mu je 17. februarja 1821. l. Roditelji njegovi so bili imoviti kmetovalci. Do dvanajstega leta je hodil v domačo župno šolo, potem so ga dali v Celje »študirat«, da bi postal »gospod«. L. 1832. je vstopil torej v tedanji tretji normalni razred v Celji, podkovan v vseh predmetih razven v nemščini, katero je le nekoliko razumel. Navzlic prestani hudi bolezni in mnogim lekcijam je dovršil tudi zadnji gimnazijski razred kot prvi premijant ter odšel v Gradec v tedanjo filozofijo. L. 1841. je vstopil v pravno fakulteto graškega velikega učilišča.

Ko je bil dokončal prvo leto, ni prišel na dom, da se odpočije od dušnega napora, nego je ostal v Gradcu, da se pripravi na doktorat filozofije. Dovršil je sicer z izvrstnim vspehom nauke v prvem letu pravoslovja in pribojeval si je doktorat filozofije, a to ga je drago stalo: prvotno svežost in prožnost duha je izgubil, kakor pravi sam v svojem životopisu. Na srečo zavela ga je usoda še isto leto v preprijazno rodbino pl. Kodoliča, jedno najimenitnejših na Štajerskem. K njej je vstopil kot odgojevalec meseca septembra leta 1842. in ostal tam do leta 1848; seveda je moral odslej pravoslovne nauke nadaljevati kot privatist, kar je pa zanj bilo le dobrodejno. Od ondaj je menjaval vedno s to rodbino svoje stanovališče; sedaj je bil v Gradcu, sedaj v Radgoni, kjer so Kodoliči bivali od starine. Leta 1845., po končanih naukih je vstopil v Radgoni k magistratu, ko so se Kodoličevi preselili v Gradec, pa h graškemu mestnemu magistratu. V tej praksi je s svojo slovenščino dokaj pomogel kot tajnik pri neki preiskavi proti dolenještajerskim ponarejevalcem bankovcev.

Jeseni leta 1846. in leta 1847. je potoval Kranjec po Salzkammergutu in po Nemškem, ob Reni in po Švici. Potem

¹⁾ Posnet je po obširnem životopisu v „Slovanu“ l. 1885. Priobčujemo ta posnetek glede na odkritje spominske plošče. (Prim. mej Raznimi vestmi“.)

je jeseni leta 1847. napravil v Celovcu pri tedanjem prizivnem sodišču kazenskospodniški izpit. Ker je ostal še vedno v Kodo-
ličevi rodbini, pripravljaj se je tudi za pravoslovne rigoroze
ter je bil tudi že položil prvi strogi izpit, ko je prihrumelo
viharno leto 1848. Kranjec pravi nadalje v svojem lastnem
životopisu¹⁾: »Da bi se naukom popolnoma posvetil, odpovedal
sem se odgojevateljstvu. Nekaj časa je šlo; tudi drugi rigoroz
sem sijajno dovršil, toda služba narodne straže in moje delo-
vanje v znanem »Slovanskem klubu«, ki se je ostro
zaobrnil proti separatističnim nazorom nemčurjev (Deutsch-
thümler), odvrnila sta me nagloma od nadaljnega rigoro-
vanja. K temu je usoda hotela, da me je moj domači volilni
okraj v Slovenjem Gradci volil za poslanca v avstrijski državni
zbor. Sedaj sem bil pač v devetih nebesih. Poln idej, narod
osrečujočih, odpotoval sem meseca julija 1848. k dunajskemu
državnemu zboru, da sodelujem na temelju, ki je imel, kakor
se je tedaj mislilo, za vso bodočnost določiti razvijanje Av-
strije. Proti mojemu namerjanju je bilo moje tamkajšnje delo-
vanje ničevno; za parlamentarno delo nisem ustvarjen in iz
istega časa sem ohranil samo zmes zanimivih, srečnih in ne-
srečnih spominov. Samo jedne okoliščnosti hočem omeniti, ker
je bila odločilna za mojo prihodnjo usodo. Državni zbor je
početkom septembra določil, da se popolnoma odpravi pod-
ložnost kmetij ter je ustanovil obliko odškodovanja, kateri
sklep je Nj. Veličanstvo potrdil po vsem obsegu. Radost in
veselje odločilne množice ljudstva in sosebnost mojih volilcev
sta bila prevelika na to naredbo, da bi ji iste ne bil kar naj-
hitreje objavil po tiskanih okrožnicah. Potemtakem so kmetje
tako dosedanji gosposki odpovedali desetino in druge davščine
do česar so sedaj pač pravico imeli. Dasi je bila pravica čisto
na moji strani, kar je baš bodočnost pokazala, to sem si na-
kopal s tem tako med graščaki, kakor med duhovniki mnogo
sovražnikov. Podpihovan po obrekujočih spakah, ovadijo me
pri okrožnem sodišču, da hujskam ljudstvo, ter prouzroče s
tem preiskavo proti meni. Okrožno sodišče se je seve mahoma

¹⁾ To avtobiografijo, ki jo je Kranjec bil napisal leta 1858. svoji
zaročenki, prepustila je gospa vdova za porabo pri životopisu v »Slo-
vanu«.

prepričalo, da je nesramno dolženje čisto ničevo, toda po izreku rimskega pesnika, da se vedno nekaj prime, ni se vendar nikdar čisto odvalil sum, češ, ko bi pa ipak kaj na govoričenju bilo, ter mi je ta okolnost še po mnogih letih napravljala prav kobnih zadreg, o čemer pa kasneje.«

Ker se je potem državni zbor premestil v Kromžir, ostal je tudi Kranjec tam do razpusta 7. dan marca 1849, potem pa se vrnil v Gradec in dosegel dostojanstvo doktorstva dne 2. avgusta 1849.

Kranjec piše dalje: »Odšel sem za nekaj tednov k materi, potem zopet v Gradec, kjer sem objednem s svojim bivšim tovarišem Bučarjem kandidoval za stolico avstrijskega državljanskega in kazenskega prava, ki se je ondaj imela začasno napraviti na graški veliki šoli. Zmagam ter z ucnim letom 1849/50. pri znatni udeležbi pričnem v nemškem mestu svoja predavanja v jeziku, do tedaj skoro zaničevanem. Naloga, ki sem si jo stavil, ni bila mala; slovenščina, toliko da ne brez slovstva, ni imela najnavadnejših izrazov, kakeršnih treba juridičnemu predavanju. Vse to se je moralo šele vstvariti, in sicer v obliki razumljivi vsakemu, slovenski jezik znajočemu. Slušatelji niso imeli niti slovenskega zakonika, da bi jim bil pri predavanjih v podlago; trebalo ga je šele sestaviti. Potemtakem mi je bilo rečenega leta dosti dela, celo ker dovršeno predavanje prvo leto zahteva posebnih znanstvenih priprav. Vendar sem že meseca julija 1850 dokončal slovenski prevod zakonika, obsegajočega 1502 paragrafa, ter ga predložil ministrstvu s prošnjo, da se da, morda po pregledu natisniti. To se je tudi zgodilo, dasi šele kasneje. Vzvišeni moj zavetnik, naučni minister grof Thun, poslal mi je zato lastnoročno pisano pohvalo. Toda zadobljena docentura mi je dala pri lastnem mi veselju do dela premalo opravila.

Že februarja 1850. sem vstopil ob enem za koncipijenta k cenjenemu odvetniku in županu dr. Ulmu, kjer sem ostal do Velike noči 1854, ko sem bil premeščen v Ljubljano.«

Leta 1851. je Kranjec nadaljeval prejšnja predavanja, o počitnicah pa je šest tednov potoval po Nemškem ter preko gornje Francije krenil k tedanji svetovni razstavi v London.

Dalje govori životopis: »Več prememb je bilo odmenjenih leta 1853. Svojo docenturo sem nadaljeval že četrto leto, toda rastoče sovražstvo, katero so nasprotniki Slovenstva namerili proti nji kot nepotrebni napravi, povzročilo je, da je polagoma pojemala. Zato sem sklenil, da popustim to dvomljivo nameščenje ter se naravnost pobrinem za kako odvetniško mesto. V ta namen sem dovršil prakso pri državnem pravdnistvu, in ker sem imel vse potrebne pogoje, zaprosil sem, da me pripuste k odvetniškemu izpitu. Prošnje, ki so bile vložene ob enem z mojo, rešile so se, moja je ostala nerešena. Zglasil sem se pri predsedniku višjega deželnega sodišča, naj mi pove vzroke zadržavanja, dobil pa sem tako zvit odgovor, da sem vedel toliko kakor prej. Ampak mahoma dobim pismo od sestre Marije, v katerem mi poroča, da se je na višje povelje začela preiskava o mojem poslanstvu l. 1848.; da je okrajni glavar prišel iz Slovenjega gradca na moj dom v Skale, kjer je od učitelja, jednega mojih sorodnikov, s katerim sem si leta 1848. največ dopisoval, zahteval vsa tedanja pisma. Sestra me je torej opomnila, naj za časa uničim take papirje, ki bi me morda izdali, ako bi se pri meni našli! Čutil sem se sicer nedolžnega, toda ta vest me je zadela, kot bi treščilo v me. Jaz sicer nisem imel ničesar, da bi uničil; tudi sem znal, da bi mogoče preiskava takoj pri prvih korakih zasledila nesramne laži, ki so se kovale proti meni. Anti po že omenjenem pregovoru, da vselej nekaj le obvisi in da se je vendar treba ozreti na oni kraj, kjer se hudo viče, po vsem tem se mi je bilo bati dosti hudega. Kdor zna, kaj pomeni, ako je kdo politično očrnjen, oni lahko presodi vse strašno stanje, v katerem se nahaja častiželjen mlad mož v trenutku, ko je bil s trudom dovršil pripravljalna leta in ko mu je nastopiti trdno stanje, ki se je imelo sedaj meni, možno da za vselej oteti! Kajti taki ljudje se po tedanjih nazorih celo k sodniškemu in odvetniškemu izpitu niso smeli puščati! V tem nesrečnem stanju sem bil do sredi avgusta leta 1853., ko so me brez zaprek pustili k zaprošenemu izpitu, ki sem ga tudi prestal z odliko. Menil sem, da je sedaj stvar popolnoma poravnana, kar sem pri svoji čisti vesti tudi misliti moral: toda še dve leti kasneje sem se prepričal o nasprotnem. Da bi toliko laže

prišel do novega cilja, da bi namreč postal odvetnik, odpovedal sem se docenturi in sem ostal samo koncipijent do pomladi leta 1854. Na prigovarjanje drja Schw. sem zaprosil službo pomožnega poročevalca pri ljubljanski finančni prokuraturi, in sicer tem rajši, ker so me dosedanje izkušnje izučile, da je najgotovejša pot k odvetništvu: vstop pri kaki državni oblasti. 20. aprila 1854. leta sem prispel v Ljubljano ter sem se takoj nastanil v sobi, ki mi jo je moj prijatelj dr. K. preskrbel.«

Nove uradne razmere, pripoveduje Kranjec, niso bile nič kaj prijetne, toda s svojo pridnostjo je kmalu ukrotil sitnega predstojnika.

Jedini počitek so mu bili večerni sprehodi s tovarišem in prijateljem dr. Kalteneggerjem; zato je ostal v Ljubljani do svojega odhoda nepoznana oseba. — »Videti je bilo,« pravi životopis dalje, »da se moja želja, dobiti odvetniško mesto, skoro uresniči. Ravno je bilo razpisano odvetniško mesto v Celju, torej v kraju, na kateri nisem imel samo najprijetnejše spomine, temveč kateri je tudi v gmotnem oziru obetal sijajno prihodnost. Vrhu tega sem bil skoro najstarejši odvetniški koncipijent; kako naj bi mi pač izpodletelo? — Kompetoval sem; vse je šlo izvrstno, odvetniška zbornica v Gradcu in višje deželno sodišče ondi sta me predložila ministrstvu med vsemi prosilci najvrednejšega.«

»A hipoma se je čulo, da so neke ovire iz l. 1848.!? Ta vest me je zadela kot strela z jasnega. Tedaj še vedno ne miruje kača obrekovanja, dasi so jej glave posekane! To je bila tožna misel, ki mi je pokazala v pravi svetlobi vso mojo slabost nasproti neprijateljem. Bil sem toliko bolj zapuščen, ker nisem nikedar mogel zaznati, česa me prav za prav dolže! Nekdo, ki je menil, da je v stvari jako dobro poučen, trdil je, da je predmet izpodtikanja ona znana okrožnica, s katero sem meseca septembra leta 1848. naznanil svojim volilcem odpravo desetine in gosposkih davščin; toda baš vsebina te okrožnice je bila le z drugimi besedami prav vsebina ob enem razglašenega cesarskega patenta od 7. septembra 1848. Upal sem torej vedno, da ministerstvo pravosodja stvar do kraja preišče ter da se prepriča, da so vsa očitjanja jalova,

ako so res kje. Le to je bilo soditi tudi po tem, da ni bilo imenovanja dolgo z Dunaja. Toda početkom maja 1855. leta je bil mlajši kandidat imenovan za odvetnika v Celji, moja prošnja pa se je popolnoma zavrnila; z jednim udarcem je bil razpršen slednji žarek mojega upa! Moj položaj je bil obupen. Obsojeni zlodejec zna, zakaj so ga obsodili, da celo zagovarja se lahko: mene so obsodili, ne da bi znal zakaj, niti da bi me bili zaslišali!! Uničeni so bili moji upi, na tleh so ležale trofeje, priborjene z najtežjimi žrtvami, pred menoj je bilo brez koristi pribojevano človeško življenje; vsa moja s trudom priborjena znanost naj bi bila le na večno službo kakemu muhastemu odvetniku!! Pač dostojno plačilo mojemu vzgojenemu ponosu!»

»V teh obupnih dnevih sem se spomnil svojega velikodušnega zavetnika, naučnega ministra grofa Thuna, ki mi je bil poprej toliko naklonjen in kateremu sem nehvaležen postal, ko sem se odpoval docenturi«.

»Pol leta poprej se je na njegovo povelje razpisal konkurz, da se nastavi stolica za avstrijsko civilno, trgovinsko in menjično pravo na pravni akademiji v Sibiriji. Na ta konkurz nisem niti pazil ker me ni veselilo, da bi svojo lepo domovino zamenil z »barbarsko deželo«, in ker nikakor nisem dvojil, da se mi odvetništvo v Celji podeli. Moji predsodki o barbarski deželi so se pač mahoma razpršili, toda rok za položitev prošnje je prošel že več od pol leta! Na srečo pa mi je prijatelj z Dunaja poročal, da ni še prekasno, ter me je celo napotil o vseh potrebnih okoliščinah. Kompetoval sem in moja ponudba je bila toli sijajno priporočena, — za kar sem svojemu bivšemu predstojniku dr. Hl. večno hvaležen, — da se je v ministerstvu sprejela jako toplo. Da zaprečim jednake okoliščnosti, ki so moje odvetništvo splavile po vodi, šel sem ob jednom na Dunaj ter odkritosrčno v ministerstvu razložil usodo glede moje prošnje za odvetništvo, proseč, da se naj stvar do kraja preišče, ako bi se pokazali zopet taki pomisleki. Ob jednom sem ministerijalnemu svetniku predložil svoje tiskane okrožnice od leta 1848. z doslovnim prevodom, da stvar sam presodi. To je pomoglo. »Konečno« so se prepričali o moji nedolžnosti, in predlog ministerstva, da me je

imenovati za profesorja, dobil je tudi potrdilo državnega zbora in sankcijo Nj. Veličanstva«.

»To je bilo veselje, ko me je dvorni svetnik grof Hohenwarth nekega jutra pozval v svoje stanovanje ter mi z jako srčnimi voščili javil radostno vest. S prenovljenim srcem sem zapustil Ljubljano, da svoje moči posvetim stroki, za katero sem se pač vzgojil.«

Tu končuje zanimiva avtobiografija.

V Sibiriji je bil dr. Kranjec profesor avstrijskega civilnega prava od leta 1855. do 1871. Jeseni leta 1858. se je v Ljubljani poročil z Ljubljančanko, izvrstno pianistinja, Marijo Petričevo. Drug mu je bil dr. Lovro Toman. Bil je srečen in sploh priljubljen, čestili so ga njegovi tovariši in slušatelji. Ko mu je bila meseca februarja 1871. leta podeljena stolica avstrijskega civilnega prava na vseučilišči v Inomostu, napravili so mu sijajno odhodnico in v spomin so mu podarili krasen album.

V Inomostu je ostal samo dva semestra. Tedanji naučni minister Jireček je pripoznal njegove zasluge ter mu pomogel na drugo največje vseučilišče avstrijsko, v Prago. S prva je nemški del tamkajšnjih slušateljev roval proti profesorju — Slovencu, a njegova mirnost in učenost sta jih popolnoma potolažili.

V Pragi je bil dr. Kranjec s poslom preobložen; k stolici civilnega prava je dobil še stolico rudarskega prava, popolnjeval je svoja predavanja, pisal nove razprave. To vse je izpodkopalo njegovo itak ne trdno zdravje. Zbolel je za uremijo in 22. februarja leta 1875. je ponehalo biti njegovo blago srce. —

Dr. Kranjec ni posebno mnogo pisaril. Njegov tovariš dr. Seutz piše v nekrologu: »V času, ko se izdaje vse in vsakojako, Kranjec pač ni izdal nobenega dela. Toda, kar je dal v tisek civilnopravnih razprav, bilo je dostojno in njega vredno. Kranjec je dokazal, da si lahko izvrsten profesor, ne da bi tiskal knjige na vatre.« —

Dr. Kranjevo ime je prav zaslovelo deset let po njegovi smrti, ko je iz njegove zapuščine vredil in izdal prof. dr. L. Pfaff knjigo: »System des oesterr. allg. Privatrechts.« To ve-

liko delo, znano učečemu se in praktično delujočemu pravništvu, doživelo je letos tretje, na novo urejeno izdajo.

Slovenski narod sme biti ponosen na dra. Kranjca, kateri je tudi zanj gorko čutil, kakor kažejo odlomki iz njegove avtobiografije. Da se kulturno delo, koje je dr. Kranjec pred petdesetimi leti s slovenskimi pravoslovnimi predavanji pričel, ni nadaljevalo, je pač — narodova usoda.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Iz knjige judikatov c. kr. najvišjega sodišča. Št. 145.

Določilo čl. IX št. 10 uvod. zakona k zvrš. redu, po katerem mora v slučaju zvršila radi davkov in javnih davščin z dokladami, v svrho javne uprave razpisanimi, in prenosninami vred, kakor tudi v slučaju zvršila radi zakonitih alimentacij ostati zavezancu prostega polovica sicer zvršilu odtegnjenega letnega prejemka, velja tudi za službene ali mezdne prejemke oseb, v privatni službi nestalno nameščenih, vštévši rudniške delavce, če je le-te v smislu § 201. obč. rud. zak. od 23. maja 1854 št. 146 drž. zak. smatrati za nestalno nameščene, in sicer velja tako, da je zvršilu podvržena polovica teh službenih in mezdnih prejemkov in sicer ne glede na njih višino in ne oziraje se na omejitve §-a 3. zakona od 29. aprila 1873 št. 68 drž. zak., da pa druga polovica mora ostati popolnoma prosta.

Justično ministrstvo je z ozirom na to, da sodišča v okolišu nekega nadsodišča dosedaj niso imela trdne prakse glede vprašanja, v kolikem obsegu se more po čl. IX. št. 10 uvod. zakona k zvrš. redu in po §-ih 3. in 7. zakona od 29. aprila 1873 št. 68 drž. zak. v prid privilegiranih zahtev (davkov in zakonitih alimentacij) z zvršilom zasegati službene prejemke, naprosilo z noto od 25. nov. 1899 št. 25529 prezidij najvišjega sodišča, da naj v smislu §-a 16. *lit. f* cesarskega patenta od 7. avgusta 1850 št. 325. drž. zak. predloži plenarnemu senatu